

BEFEJEZÉS

E rövid áttekintés keretein belül korántsem érinthettük a 17. századi holland életképfestészet minden témakörét. Elsősorban olyanokat igyekeztünk kiválasztani, amelyek azon túl, hogy igen alkalmasnak bizonyultak a műfaj sajátosságainak a bemutatására, számos érdekességgel szolgálhattak az olvasó számára. Könyvünk nem titkolt célja a szórakoztatás volt, annál is inkább, mivel meggyőződésünk szerint az általunk tárgyalt festmények egyik fő funkciója szintén ez volt.

Nem akarjuk persze azt a benyomást kelteni, mintha a 17. századi holland életképfestészet másból sem állt volna, mint helytelenségek, illetve illetlenségek ábrázolásaiból. Különösen az 1640-es évektől szép számmal találni olyan jeleneteket, amelyek immár tényleg a jellegzetes polgári otthon mindennapjait vagy éppen az egyes kézműves-műhelyekben folyó tevékenységet örökítik meg. A gyermekét tápláló, gondozó-tanító édesanya, a cselédek irányító, a ház rendjére felügyelő feleség a főszereplője Gerard Dou, Gerard ter Borch, Nicolaes Maes, Pieter de Hooch és követőik számos művének. Ezek a festmények, az asztali imához összegyűlt család ábrázolásaival együtt – s példá-

ul Jan Steen züllött háztartást ábrázoló képeivel ellentétben – a „jó háztartás” vagy az „ideális család” témakörbe sorolhatók. Gyakori szereplője a korabeli életképeknek egy-egy fonó vagy varró nő, aki tradicionálisan a házias erények megtestesítőjének számított.

Ezeknek a zsánerképeknek a témái, illetve jellegzetes motívumai sohasem voltak teljesen semlegesek, pontosabban nem pusztán önmagukért voltak érdekesek a korabeli holland néző számára, hiszen mint láthattuk, szinte kivétel nélkül társult hozzájuk valamilyen tradicionális jelentéstartalom, pozitív vagy negatív asszociáció.

Mindenesetre, bizonyos következtetések már az eddig tárgyalt művek alapján is levonhatók a 17. századi holland életképfestészet meghatározó jegyeit illetően. A téma-, illetve motívumválasztásban tendenciózus egyoldalúság figyelhető meg. Egyes társadalmi rétegek, csoportok, bizonyos figurák visszatérő szereplői ezeknek a jeleneteknek, míg mások szinte teljesen hiányoznak róluk. Néhány jellegzetes helyszín, néhány alaphelyzet tér vissza újra és újra, mintha a festők közös forgatókönyv alapján dolgoztak volna, s ehhez igazodva alakították volna ki a díszleteket, és osztották volna ki a szerepeket a megfelelő karakterfiguráknak. Persze a műfaj, illetve az egyes témák adta lehetőségek határain belül a művészek mindig rendelkeztek bizonyos „rendezői” szabadsággal, érvényesíthették egyéni invencióikat, ettől azonban a festmények jelentése, a hozzájuk kapcsolódó asszociációs rendszer még ugyanaz maradt.

Több témakör esetében is azt állapíthattuk meg, hogy az egyes jeleneteket éppen a normálistól, a megszokottól

valamilyen szempontból eltérő jelleg, a „másság” tette érdekessé. Általánosságban azt mondhatjuk, hogy a festők mindig olyan témákat örökítettek meg, amelyek különösen foglalkoztatták a korabeli közönséget. Röviden tehát, az életképeknek szórakoztatónak s bizonyos értelemben aktuálisnak kellett lenniük. Ezen két tényező jelentős mértékben befolyásolta a témák, illetve a motívumok kiválasztását és a megfestési módot egyaránt. Bizonyos esetekben az egyes életképek akár didaktikus funkciót is betölthettek, vizsgálódásunk során azonban arra a következtetésre jutottunk, hogy ez a 17. századi zsánerképek esetében már korántsem volt feltétlenül szükségszerű, így tehát nem is tekinthető a műfaj meghatározó elemének.

Nem csupán a parasztmulatságokat, hanem számos egyéb jelenetet is a „fordított világ” vagy a „világ bolondságai” néven összefoglalható tág kategóriába, témakörbe sorolhatjuk. A 17. századi holland életképfestészet másik jelentős csoportját azok a festmények képezik, amelyek közvetve vagy közvetlenül a szerelemmel, illetve az erotikával hozhatók kapcsolatba. Szintén külön kategóriaként kezelhetjük azokat a jeleneteket, amelyeket a humanista polgári morál, a házias erények propagandisztikus képi megfogalmazásainak tekinthetünk. Tulajdonképpen szinte kivétel nélkül az összes korabeli holland életkép besorolható e három témakör valamelyikébe. Bár mindig kellő fenntartásokkal kell kezelnünk az irodalmi analógiákat, nem mellékes, hogy lényegében hasonló kategóriákkal találkozhatunk a színházi gyakorlatban és a korabeli közönség körében igen népszerűnek számító emblémairodalomban is.

Bár a „realizmus”, az egyes részletek naturalista megfestési módja, illetve a jelenetek valóságának ható összképe nem kizárólag erre a műfajra jellemző, kétségtelenül a 17. századi holland életképeknek is lényegi eleme. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a naturalizmus nem azonos a puszta természetutánnal, hanem eszköz, mégpedig a beleérezést, azonosulást elősegítő kifejezési eszköz. Minél inkább hasonlított a valóságra egy-egy jelenet, a néző annál inkább bele tudta élni magát az ábrázolt szituációba, annál könnyebben tudta szembesíteni azt a látott, tapasztalt realitással, illetve annál nagyobb tere nyílt a gondolatársításnak. A tükörképszerű ábrázolásmód ugyanakkor a mesterségbeli tudás igen hatásos bizonyítéka is volt, s a kortársak szellemességük mellett rendszerint éppen ezen képességeik miatt dicsérték az életképfestőket.

A zsánerfestészet tehát – a drámához hasonlítható történeti festészettel ellentétben – a szó tág, de nem pejoratív értelmében a komédiával rokonítható. Populáris szórakoztató műfajnak tekinthető, funkcióját tekintve is elsősorban erről az oldalról kell megközelítenünk.

Természetesen szembe kell néznünk azzal a ténnyel, hogy a 17. századi holland életképfestészettel kapcsolatban kifejtett nézeteink, az egyes festmények értelmezésére tett kísérleteink bizonyos mértékig mindig hipotetikusak maradnak. Nem csupán arról van szó, hogy az ábrázolások jellege, gyakori két- vagy többértelműsége miatt sem könnyű eldönteni, hogy mi lehetett a festő tulajdonképpeni szándéka, hanem arról is, hogy a festő szándékától függetlenül, már a kortársak is beállítottságuk szerint különböző-

képpen látták és értelmezték ezeket a jeleneteket. Láthatuk azonban, ha az egyes zsánerképek konkrét jelentésének megfejtése – különösen utólag – olykor problematikusnak is tűnhet, a különböző témakörökhöz, illetve motívumokhoz tradicionálisan kapcsolódó asszociációk köre viszonylag pontosan rekonstruálható, s ezáltal számos fontos információval lehetünk gazdagabbak.

Zárszóként Peter Hecht egyik igen lényeges megállapítását szeretnénk idézni, mely véleményünk szerint a tárgyalt 17. századi holland életképek funkciójának, alapvető sajátosságainak a megértéséhez is közelebb vihet bennünket: „a képzőművészeti ábrázolások néha a tükör, néha az erkölcsi tükör szerepét töltik be, elsősorban azonban mégis egy nagymértékben autonóm terület, az élvezet, a szórakozás tárgykörébe tartoznak, melynek saját konvenciói vannak, s ezekről még alaposabb ismereteket kell szereznünk”. Az utóbbi időszakban egyre több publikáció foglalkozik a 17. századi irodalomban és képzőművészetben egyaránt megnyilvánuló (képi és nyelvi) humorral, illetve tágabb értelemben Hollandia aranykorának nevetéskultúrájával, melynek az általunk vizsgált zsánerjelenetek is szerves részét alkotják.